

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์ ม.1

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ผู้เรียบเรียง : ดร.ไกรลาส จิตรกุล

ผู้ตรวจ : นางสาวกรมล อิมาชัย
เรืออากาศเอก ธันวา พุ่งทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพงษ์ บ้านไกรทอง

บรรณาธิการ : นายหฤษฎ์ เตือนหทัย

ผลิตและจัดจำหน่าย

บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด
นางสาวปัญจณี วิทยสัมพันธ์
101/14 หมู่บ้านมณียา 3 ซอย 10
ถนนรัตนธิเบศร์ ตำบลไทรมา อำเภอมือง
จังหวัดนนทบุรี 11000
โทร. 0-2924-6316
08-1445-9968
08-6300-4113
โทรสาร 0-2594-3923
E-mail : editor@muangthaibook.com
Website : www.muangthaibook.com

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์ ม.1

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ผู้เรียบเรียง : ดร.ไกรลาส จิตรกุล

ผู้ตรวจ : นางสาวกรมล อิมาชัย
เรืออากาศเอก ธันวา พุ่งทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพงษ์ บ้านไกรทอง

บรรณาธิการ : นายหฤษฎ์ เตือนหทัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 : ธันวาคม 2564

จำนวน : 3,000 เล่ม

จัดทำโดย : บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด
นางสาวปัญจณี วิทยสัมพันธ์
101/14 หมู่บ้านมณียา 3 ซอย 10 ถนนรัตนธิเบศร์
ตำบลไทรมา อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทร. 0-2924-6316, 08-1445-9968, 08-6300-4113
โทรสาร 0-2594-3923
E-mail : editor@muangthaibook.com
Website : www.muangthaibook.com

ISBN : 978-616-281-947-6

ราคา : 75 บาท

“หนังสือเล่มนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด ห้ามทำซ้ำ คัดลอก เลียนแบบ
ทำสำเนาตัดแปลง หรือวิธีการอื่นใดไปเผยแพร่ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้
นอกจากจะได้รับการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจาก บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด”

คำนำ

สารบัญ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ม.1 เล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งมีเนื้อหาตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

เนื้อหาในหนังสือมีทั้งหมด 6 หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) การแสดงนาฏศิลป์ (2) นาฏยศัพท์ ระเบียบท่าเต้น และรำวงมาตรฐาน (3) การละคร (4) นาฏศิลป์นานาชาติและนาฏศิลป์อาเซียน (5) การผลิตและการแสดง และ (6) นักแสดงและผู้ชม พร้อมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และคำถามประจำหน่วย เพื่อพัฒนากระบวนการคิด เสริมทักษะความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และกระบวนการทำงานได้เป็นอย่างดี

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ม.1 เล่มนี้ จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ให้ความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ผู้สอน ตลอดจนที่จะนำไปใช้ให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ทั้งนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง พร้อมน้อมรับคำติชม และกรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

ดร.ไกรลาส จิตรกุล

และ

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย

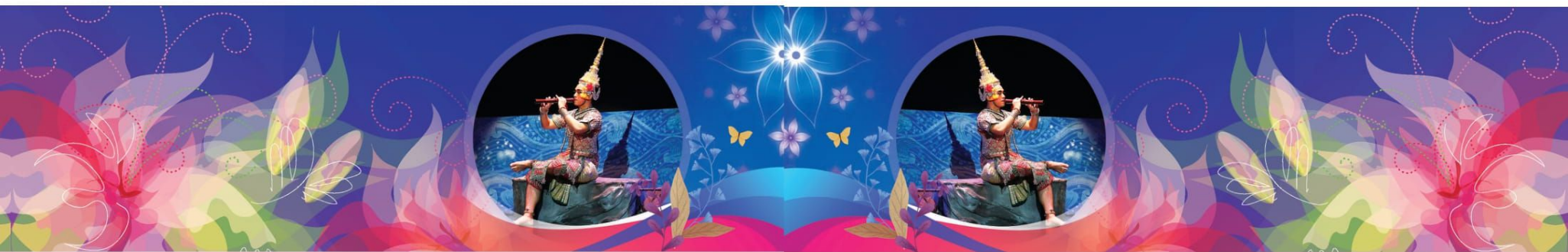
หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การแสดงนาฏศิลป์ 1

1.1 นาฏศิลป์ไทย	2
1.2 รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์	10
1.3 นาฏศิลป์พื้นเมือง.....	16
1.4 นาฏศิลป์กับบทบาททางสังคม.....	21
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 1	23
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 1.....	24

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 นาฏยศัพท์ ระเบียบท่าเต้น และรำวงมาตรฐาน 25

2.1 นาฏยศัพท์และภาษาท่าเบื้องต้น	26
2.2 ระเบียบท่าเต้น.....	39
2.3 รำวงมาตรฐาน	44
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 2	54
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 2.....	55

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การละคร 56

3.1 ละครไทย.....	57
3.2 ละครพื้นบ้าน.....	67
3.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนาฏศิลป์และละครไทย.....	73
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 3	75
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 3.....	76

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 นาฏศิลป์นานาชาติและนาฏศิลป์อาเซียน..... 77

4.1 นาฏศิลป์อินเดีย.....	78
4.2 นาฏศิลป์จีน.....	81
4.3 นาฏศิลป์ญี่ปุ่น.....	83
4.4 นาฏศิลป์อาเซียน.....	86
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 4	103
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 4.....	104

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 การผลิตและการแสดง 105

5.1 การผลิตการแสดง.....	106
5.2 การแสดงละครสั้น	109
5.3 การสร้างเกณฑ์ประเมินการแสดง.....	113
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 5	116
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 5.....	117

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 นักแสดงและผู้ชม 118

6.1 โครงสร้างศิลปะการแสดง.....	119
6.2 ศิลปินและนักแสดง.....	120
6.3 ผู้ชมและมารยาทในการชมโขน-ละคร	125
6.4 การพัฒนารูปแบบการแสดง.....	127
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 6	129
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 6.....	130

บรรณานุกรม 131

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1

การแสดงนาฏศิลป์

สาระที่ 3

นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1

เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตัวชี้วัด

ศ 3.1 ม.1/3 แสดงนาฏศิลป์และละครในรูปแบบง่าย ๆ

ผังสาระการเรียนรู้

2

นาฏศิลป์ ม.1

1.1 นาฏศิลป์ไทย

ความหมายของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ ตามความหมายพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “นาฏ” หมายถึง การฟ้อนรำ และคำว่า “ศิลปะ” หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ดัดแปลงขึ้นมาจากธรรมชาติให้มีความวิจิตรงดงามขึ้น

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะการแสดงประกอบดนตรีของไทย ที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญตามวิถีชีวิตของคนไทย เป็นการแสดงความบันเทิงที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมไทยซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา และความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมีชื่อเรียกและมีลีลาท่าทางการแสดงแตกต่างกันไป เช่น การฟ้อน การรำ การเต้น ระบำ การแสดงโขน เป็นต้น ดังนั้น การแสดงนาฏศิลป์ไทย จึงหมายถึง ศิลปะแห่งการแสดงท่าทางในการฟ้อนรำแบบไทยด้วยความประณีตงดงาม เป็นศิลปะที่ต้องอาศัยการบรรเลงดนตรีและการขับร้องเข้าร่วมด้วย เพื่อโน้มน้าวอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชมให้คล้อยตาม เป็นการสร้างความรื่นรมย์และส่งเสริมให้เกิดคุณค่ามากขึ้น จึงนิยมเรียกกันว่าเป็นศิลปะของการร้องรำทำเพลง

รูปที่ 1.1 นาฏศิลป์ไทย

(ที่มา : <https://www.finearts.go.th/promotion/view/7547-กรมศิลปากรเปิดการแสดงนาฏศิลป์-ดนตรี-ประจำปี-๒๕๖๓>)

ความเป็นมาของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะแห่งการฟ้อนรำที่ได้รับการตกแต่งปรับปรุงให้งดงาม และก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้ชม โดยมีสมมติฐานมาจากอิริยาบถต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน ซึ่งตามปกติการเดินของคนจะก้าวเท้าพร้อมทั้งแกว่งแขนสลับกันไปเพื่อเป็นหลักในการทรงตัว แต่เมื่อนำมา

ตกแต่งเป็นท่ารำ จะกลายเป็นท่าเดินที่มีลีลาการก้าวเท้าและแกว่งแขนให้ได้สัดส่วนงดงามถูกต้องตามแบบแผนที่กำหนด สอดคล้องไปกับท่วงทำนองของจังหวะเพลง

ความงดงามของท่ารำตามจังหวะและทำนองเพลง ตลอดจนการแสดงสื่อความหมายด้วยบทเจรจา ท่าทาง และคำร้อง ช่วยให้ผู้ชมสนุกสนานเบิกบาน เกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดง โดยท่วงท่าของการรำรำเหล่านั้นมักเกิดขึ้นจากอิริยาบถการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การแสดงท่ากวั๊ก โบกสะบัดจีบคว่ำ จีบหงาย อิ่มเอม โกรธ ขบไล่ หรือแม้แต่การร้องไห้ ก็ล้วนแต่มีท่าทำที่ดูแล้วเข้าใจชัดเจนและสวยงาม แม้ว่ามือและแขนจะเป็นส่วนสำคัญของการรำรำ แต่อวัยวะส่วนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นศีรษะ หน้า คอ ลำตัว เอว ขา และเท้าก็ต้องเคลื่อนไหวให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทุกส่วน จึงจะเกิดความงดงามและสื่อความหมายได้ดี การรำรำจึงเป็นศิลปะขั้นสูงที่ผู้รำต้องได้รับการฝึกหัดและฝึกฝนอย่างจริงจัง จึงจะดูนุ่มนวล กลมกลืน และงามสง่า

► ที่มาของนาฏศิลป์ สันนิษฐานว่าเกิดจากปัจจัยสำคัญ ดังนี้

1. เกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวอิริยาบถตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น แขน ขา หน้าตา หรือการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น รัก โกรธ เกลียด โศกเศร้า มนุษย์ได้ใช้ลักษณะท่าทางต่าง ๆ เหล่านี้ในการสื่อความหมายและนำมาดัดแปลงให้นุ่มนวล น่าดู ชัดเจนไปกว่าธรรมชาติ เกิดเป็นศิลปะการฟ้อนรำที่มีวิวัฒนาการการแสดงตามลำดับ กลายเป็นท่าทางการรำรำงดงามอันเป็นพื้นฐานของการฟ้อนรำทางนาฏศิลป์ เรียกว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์

รูปที่ 1.2 การเลียนแบบธรรมชาติ : ท่ารัก ท่าโกรธ

2. เกิดจากการมนุษย์คิดประดิษฐ์เครื่องบันเทิงใจ การพูดคุยเล่ากันหรือเรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงการร้องรำทำเพลง เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากภารกิจในแต่ละวัน ต่อมาจึงได้นำดนตรีมาประกอบการเล่าเรื่องราวเหล่านั้น เรียกว่า การขับเสภา โดยมีการประดิษฐ์ท่าทางต่าง ๆ และมีการพัฒนารูปแบบไปเป็นการรำรำจนถึงขั้นการแสดงเป็นเรื่องราวให้ดูเพลิดเพลินสนุกสนานยิ่งขึ้น

รูปที่ 1.3 นาฏศิลป์เพื่อความบันเทิงใจ (ละครเสภาขุนช้างขุนแผน)

(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=lrPBNvOhOHE>)

3. เกิดจากการเชนบวงสรวงบูชาเทพเจ้า ในอดีตมนุษย์มีความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงเคารพบูชาในสิ่งที่ตนนับถือศรัทธา การสักการบูชานอกจากจะมีอาหารคาวหวานแล้ว ยังมีการบวงสรวงบูชาด้วยการรำรำ ประกอบเครื่องดนตรีดีดสีตีเป่า ร้องรำทำเพลงประกอบ นับเป็นพื้นฐานของการรำรำของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมอินเดียที่มีการรำรำบูชาเทพเจ้า สันนิษฐานว่าอารยธรรมทางศิลปะด้านนาฏศิลป์ของอินเดียได้รับการเผยแพร่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตามประวัติการสร้างเทวาลัยศิวนาฏราช (ปี พ.ศ. 1800) ดังนั้น ท่ารำไทยที่ดัดแปลงมาจากอินเดียในครั้งแรกจึงเป็นความคิดของนักปราชญ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะนำมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบตามเอกลักษณ์ของไทย ดังตัวอย่างของเทวรูปศิวนาฏราช ที่สร้างเป็นท่าการรำรำของพระอิศวรมิทั้งหมัด 108 ท่า หรือ 108 กรณะ ที่เป็นคัมภีร์สำหรับการฟ้อนรำ แต่งโดยพระภคคณี เรียกว่า คัมภีร์ภคคณานาฏยศาสตร์ ซึ่งถือว่ามียุทธิต่อแบบแผนการสืบสาน การถ่ายทอดนาฏศิลป์ของไทย จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีรูปแบบ การเรียน การฝึกหัดเป็นจารีตและขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน

รูปที่ 1.4 นาฏศิลป์เพื่อการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์
(ที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/610385>)

องค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย

การแสดงออกของนาฏศิลป์ไทยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. การพ้อนรำ เป็นการประดิษฐ์ท่าทางของการเอียงกายพ้อนรำที่สวยงามให้เป็นระเบียบแบบแผนถูกต้องตามแบบแผน เหมาะสมกับการแสดง เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและสื่อความหมายในการแสดงที่ชัดเจน

รูปที่ 1.5 การพ้อนรำ
(ที่มา : <https://siamrath.co.th/n/90432>)

2. จังหวะ เป็นส่วนย่อยของบทเพลงที่ดำเนินไปเป็นระยะและสม่ำเสมอ จังหวะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน การฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยต้องใช้จังหวะเป็นพื้นฐานในการฝึกหัด หากมีความเข้าใจในทักษะทางการฟังจังหวะจะสามารถรำได้สวยงาม แต่ถ้าไม่เข้าใจในจังหวะอาจเกิดการ “บอดจังหวะ” หรือรำไม่ถูกจังหวะ จะทำให้การแสดงไม่สวยงามและไม่พร้อมเพรียง

รูปที่ 1.6 เครื่องดนตรีไทยประกอบจังหวะ เช่น จิ่ง ฉาบ
(ที่มา : <https://1th.co/go4H14H14H1>)

3. เนื้อร้องและทำนองเพลง การแสดงนาฏศิลป์ไทยมีทั้งชุดการแสดงที่มีบทร้องและไม่มียุทธประกอบการแสดง ซึ่งในการแสดงที่มีเนื้อร้องประกอบจะทำให้ผู้ชมเข้าใจการแสดงมากขึ้น การแสดงลีลาท่ารำแต่ละครั้งต้องสอดคล้องกับเนื้อร้องและทำนองเพลง เพื่อบอกความหมายของท่ารำ เป็นการสื่อความหมายให้ผู้ชมเข้าใจตรงกัน เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในการแสดงให้ได้ตามเนื้อเรื่อง

เพลงลาวดวงเดือน

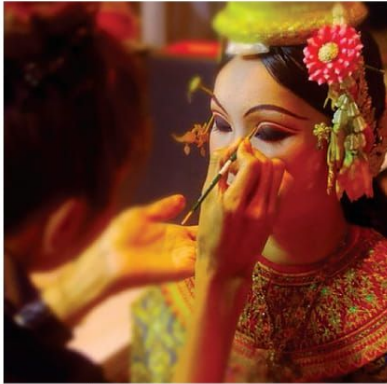
สองชั้น ท่อนหนึ่ง

จิ่ง	ฉาบ	จิ่ง	ฉาบ	จิ่ง	ฉาบ	จิ่ง	ฉาบ
		ไอ้	ละ หนอ			ดวง เดือน	เอ๋ย
---	---	ม	ช ดี	---	---	ล ล	ช
		พี่	มา เว่า	รัก	เจ้าสาว	คำ	ดวง
---	---	ม	ดี ล	ช	ด ม	ม	ร
		ไอ้ ดีก	แล้ว หนอ		พี่ ขอ	ลา	ล่วง
---	---	ช ดี	รี ม	---	ด ร	ดี	ล
	อก พี่		เป็น ห่วง	รัก	เจ้า ดวง	เดือน	เอ๋ย
	ดี ม	---	ช ล	ม	ดี ร	รี	ดี

รูปที่ 1.7 เนื้อร้องและทำนองเพลงลาวดวงเดือน
(ที่มา : ธรรม ขุนสงคราม, 2558 ; อ้างจาก การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย, 2532 : 66)

4. การแต่งกายและการแต่งหน้า ในการแสดงนาฏศิลป์ เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายสามารถบ่งบอกถึงยศและบรรดาศักดิ์ของละครตัวนั้น ๆ โดยเฉพาะการแสดงโขน การแต่งกายเปรียบเสมือนสีกายของตัวละคร เช่น เมื่อแสดงเป็นหนุมาน นักแสดงจะต้องแต่งกายด้วยชุดสีขาวมีลายปักเป็นลายทักขิณาวัตร สวมหัวโขนลิงสีขาว ปากอำ เป็นต้น

ส่วนการแต่งหน้าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ให้นักแสดงสวยงามและอำพรางข้อบกพร่องบนใบหน้าของนักแสดงได้ นอกจากนี้ ยังสามารถใช้วิธีการแต่งหน้าเพื่อบ่งชี้ บอกลักษณะเฉพาะของตัวละครได้ เช่น แต่งหน้านักแสดงหนุ่มให้เป็นคนแก่ หรือแต่งหน้าให้นักแสดงเป็นตัวตลก เป็นต้น

รูปที่ 1.8 การแต่งกายและการแต่งหน้า
(ที่มา : <https://www.flickr.com/photos/7775183@N06/8100846327/>)

5. ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง องค์ประกอบหลักสำคัญในการช่วยเสริมให้การแสดงนาฏศิลป์สมบูรณ์ขึ้นก็คือดนตรี ดังนั้น การแสดงนาฏศิลป์จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการแสดง โดยนักแสดงต้องทำให้สอดคล้องตามเนื้อร้องและทำนองเพลง เพื่อสื่อความหมายให้ชัดเจน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการแสดงให้สมจริงมากขึ้น

รูปที่ 1.9 ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

(ที่มา : <https://images-1.thaisme.one/prod/V1/15072021210727เครื่องดนตรีไทย-1024x578.jpg>)

6. อุปกรณ์การแสดงละคร การแสดงนาฏศิลป์ไทย บางชุด เช่น ระเบียบท่า ฟ้อนเทียน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนร่ม จำเป็นต้องมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงละครด้วย โดยอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีความสมบูรณ์ สวยงาม และสวมใส่ได้พอดี และนักแสดงต้องมีทักษะในการใช้อุปกรณ์ได้อย่างคล่องแคล่ว สามารถจัดวางตำแหน่งให้อยู่ในระดับที่ถูกต้องสวยงาม

รูปที่ 1.10 อุปกรณ์การแสดง เช่น เล็บฟ้อน
(ที่มา : <https://1th.co/go4Kn4Kn4Kn>)

ดนตรีและเพลงประกอบการแสดงนาฏศิลป์

▶ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วย

1. ดนตรีประกอบการแสดงโขนและละคร วงดนตรีที่ใช้คือวงปี่พาทย์ โดยมีขนาดของวงหรือรูปแบบตามลักษณะของการแสดงนั้น ๆ เช่น การแสดงโขนนั่งราวใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า 2 วง การแสดงละครในอาจใช้วงปี่พาทย์เครื่องคู่ การแสดงละครตึกดำบรรพ์ต้องใช้วงปี่พาทย์ตึกดำบรรพ์ เป็นต้น

2. ดนตรีประกอบการแสดงรำและระบำมาตรฐาน ในการแสดงอาจนำเครื่องดนตรีบางชนิดเข้ามาประกอบการแสดง เช่น ระบำกฤดาภินิหาร อาจนำเครื่องดนตรีประเภทขิมหรือซอด้วง ม้าล้อ กลองตอก และกลองแต้ว มาบรรเลงในช่วงท้ายของการรำที่เป็นเพลงเชิดจิ้งก็ได้

3. ดนตรีประกอบการแสดงพื้นเมือง วงดนตรีที่ใช้คือวงดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของแต่ละภูมิภาค ได้แก่

(1) ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ มีเครื่องดนตรีหลากหลายชนิด ได้แก่ พิณเบ็ญชะ ซึ่ง สะล้อ ปี่แน ปี่กลาง ปี่ก่อย ปี่ตด ปี่เล็ก ปาดไม้ (ระนาดไม้) ปาดเหล็ก (ระนาดเหล็ก) ปาดฆ้อง (ฆ้องวงใหญ่) ฆ้องหุ่ย ฆ้องเหม่ง กลองหลวง กลองแฉวง กลองปี่จี่ กลองปี่จี่ กลองปี่จี่ กลองสะบัดชัย กลองเซ็ง กลองเต่งถึง กลองม่วน และกลองตะไลดัดโปด

(2) ดนตรีพื้นเมืองภาคกลาง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเดียวกับวงดนตรีหลักของไทยคือวงปี่พาทย์ และเครื่องสาย ซึ่งอาจนำมาใช้บางประเภท เช่น กลองตะโพนและเครื่องประกอบจังหวะนำมาใช้ในการเล่นเพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว กลองร่ำมะนา ใช้เล่นเพลงลำตัด กลองยาวใช้เล่นรำเถิดเทิง กลองโพนใช้เล่นรำวงและรำโชน ส่วนเครื่องดนตรีทำนองนิยมใช้ระนาด ซอ หรือปี่ เป็นต้น

(3) ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน มีเครื่องดนตรีสำคัญ ได้แก่ พิณ อาจเรียกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ซุง หมากจับปี่ หมากดับแตง และหมากดัดโด่ง ซอ โปงลาง แคน โหวด กลองยาวอีสาน กลองกันตรึม ซอกันตรึม ซอด้วง ซอด้วงเอก ปี่อ้อ ปราเตเรียง ปี่สไล

(4) ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ มีเครื่องดนตรีที่สำคัญ ได้แก่ กลองโนรา กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก กลองโพน กลองปัด โทน กลองทับ รำมะนา โหม่ง ฆ้องคู่ ปี่กาหลอ ปี่โนน กรับพวงภาคใต้ แกระ

รูปที่ 1.11 วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย
(ที่มา : <https://i.ytimg.com/vi/v4mmOwN-cFY/maxresdefault.jpg>)

▶ เพลงไทยที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วย

1. เพลงไทยประกอบการแสดงโขน ละคร รำ และระบำมาตรฐาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) เพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงหรือขับร้องประกอบอากัปกิริยาของตัวโขน ละคร เช่น การเดินทาง ยกทัพ สุริบ แปลงกาย และนำเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการรำและระบำ เช่น รำ โคมเวียน ชำนาญ ตรีบองกัน เป็นต้น

(2) เพลงขับร้องรับส่ง เป็นเพลงไทยที่นำมาบรรจุไว้ในบทโขน ละคร อาจนำมาจากเพลงตับ เถา หรือเพลงเกร็ด เพื่อบรรเลงขับร้องประกอบการรำหรือใช้บทของตัวโขน ละครหรือเป็นบทขับร้องในเพลงสำหรับกรำและระบำ เช่น เพลงเข้าปี เพลงขึ้นพลับพลา เพลงนกกระจอกทอง เพลงลมพัดชายเขา เป็นต้น

2. เพลงไทยประกอบการแสดงพื้นเมือง เป็นบทเพลงพื้นบ้านที่ใช้บรรเลงและขับร้องประกอบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง โดยแบ่งออกตามภูมิภาค ดังนี้

(1) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ เช่น เพลงประกอบการฟ้อนเล็บ ได้แก่ เพลงแห่ขลุ่ย เพลงประกอบการฟ้อนเทียน ได้แก่ เพลงลาวเสียงเทียน เพลงประกอบการฟ้อนสาวไหม ได้แก่ เพลงปราสาทไหมและลาวสมเด็จ เพลงประกอบระบำซอ ได้แก่ ทำนองซออีและซอจ้อย เชียงแสน บรรเลง เพลงลาวจ้อย ต้อยตลิ่งและลาวกระแซ เป็นต้น

(2) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง เช่น เพลงประกอบการเดินรำ กำเคียว ได้แก่ เพลงระบำชาวานา เป็นต้น

(3) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสาน เช่น เพลงประกอบการแสดงเซิ้งโปงลาง บรรเลงเพลงลายโปงลาง เซิ้งภูไท บรรเลงลายลำภูไท เป็นต้น

(4) เพลงบรรเลงและขับร้องประกอบนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ เช่น เพลงประกอบการแสดงลิเกป่า นิยมใช้เพลงตะลุมโปง เพลงสร้อยสน เพลงตอกดิน การแสดงชุดรองเง็งบรรเลงเพลงลาซูลูว เพลงลานัง เพลงมะอีนังขวา เพลงบูโจ๊ะปั้ง เป็นต้น

1.2 : รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์

การแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นการแสดงที่มีความวิจิตรงดงาม ทั้งเสื้อผ้า การแต่งกาย ลีลา ท่ารำ ดนตรีประกอบ และบทร้อง สามารถแบ่งออกตามลักษณะของรูปแบบการแสดงเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. โขน เป็นการแสดงนาฏศิลป์ชั้นสูงของไทยที่มีเอกลักษณ์การแสดงท่ารำเต้นกับจังหวะดนตรี โดยเน้นรูปแบบการเดินเป็นหลัก ประกอบด้วยตัวละครที่เป็นยักษ์ ลิง มนุษย์ และเทวดา โดยผู้แสดงต้องสวมหัวที่เรียกว่า หัวโขน และใช้ลีลาท่าทางการแสดงด้วยการเดินไปตามบทพากย์ การเจรจาของผู้พากย์และตามทำนองเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ มีรูปแบบเฉพาะตัวอย่างหนึ่งคือ การแต่งกายเลียนแบบเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่า แต่งกายยี่นเครื่อง มีระเบียบธรรมเนียมในการแสดงที่เคร่งครัด มีจารีตขั้นตอนการแสดงที่เป็นแบบแผน ดำเนินเรื่องค่อนข้างช้า นิยมจัดแสดงเฉพาะพิธีสำคัญหรืองานพระราชพิธีต่าง ๆ

วิวัฒนาการของโขนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

รูปที่ 1.12 โขนกลางแปลง

(ที่มา : <https://std40816.wordpress.com/2017/12/04/โขนกลางแปลง/>)

(1) โขนกลางแปลง คือ การแสดงโขนบนพื้นดินกลางสนามหญ้า นิยมแสดงกลางแจ้ง ไม่มีเวที

(2) โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว คือ โขนที่จัดแสดงบนโรงที่มีหลังคา กันแดดกันฝน ไม่มีเตียงนั่ง แต่มีราวไม้กระบอกพาดตามส่วนยาวของโรงตรงหน้าฉากออกมา โดยมีช่องทางให้ผู้แสดงสามารถเดินได้รอบราวนั้น เมื่อตัวโขนที่เป็นตัวเอกออกมาแสดงจะนั่งบนราวไม้กระบอกแทนเตียง

รูปที่ 1.13 โขนโรงนอก

(ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/โขนนั่งราว#/media/ไฟล์:520812-0253DL.JPG>)

(3) โขนโรงใน เป็นโขนที่ได้รับการปรับปรุงผสมผสานโขนกับการแสดงละครใน โดยได้นำเอาการขับร้องเพลงตามแบบละครในมาร้องแทรกในโขนด้วย และมีการแสดงแบบจับระบำรำฟ้อนเช่นเดียวกับละครใน จึงเรียกว่า โขนโรงใน

รูปที่ 1.14 โขนโรงใน

(ที่มา : <https://www.thairath.co.th/content/538236>)

(4) โขนหน้าจอ คือ โขนที่แสดงตรงหน้าจอ ซึ่งแต่เดิมซึ่งไว้สำหรับแสดงหนังใหญ่ ทำด้วยผ้าโปร่งสีขาว สองข้างทั้งซ้ายและขวาเจาะช่องทำเป็นประตูสำหรับให้ผู้แสดงเข้าออก

รูปที่ 1.15 โขนหน้าจอ

(ที่มา : <https://sites.google.com/site/sunisakamprasong/khon-hna-cx>)

(5) โขนฉาก สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีผู้คิดสร้างฉากประกอบการแสดงโขนบนเวทีขึ้นคล้ายกับละครดึกดำบรรพ์ มีวิธีแสดงแบ่งฉากแสดงแบบละครดึกดำบรรพ์ ใช้ศิลปะการแสดงแบบโขนโรงใน มีพากย์เจรจาและขับร้อง แต่ปรับปรุงบทให้กระชับขึ้นจะได้เหมาะสมกับฉากและเวลาแสดง

รูปที่ 1.16 โขนฉาก

(ที่มา : <http://siamesesmile.net/index.php?topic=7216.0>)

2. **ละคร** เป็นศิลปะการร่ายรำที่เล่นเป็นเรื่องราว มีพัฒนาการมาจากการละเล่น โดยมิตัวละครดำเนินเรื่อง มีการผูกเหตุหรือการผูกปมของเรื่อง มีเอกลักษณ์ในการแสดงและการดำเนินเรื่องด้วยกระบวนลีลาท่ารำ เข้าบทร้อง ทำนองเพลงและเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์ มีแบบแผนการเล่นที่เป็นทั้งของชาวบ้านและของหลวง โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

(1) ละครรูปแบบมาตรฐานดั้งเดิม มี 3 ชนิด ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน

รูปที่ 1.17 ละครชาตรี

(ที่มา : [https://www.youtube.com/watch?v=WzrQ\(TLBFdA\)](https://www.youtube.com/watch?v=WzrQ(TLBFdA)))

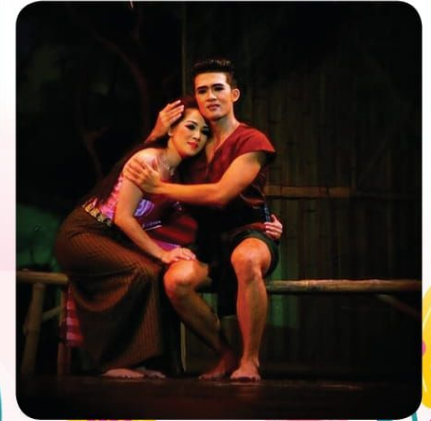
(2) ละครที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ มี 3 ชนิด ได้แก่ ละครดึกดำบรรพ์ ละครพื้นทาง และละครเสภา

รูปที่ 1.18 ละครดึกดำบรรพ์

(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=3UqzRtpzV4>)

(3) **ละครร้อง** คือ ละครที่ใช้ศิลปะการร้องดำเนินเรื่อง เป็นละครแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก มี 2 ชนิด ได้แก่ ละครร้องล้วน ๆ และละครร้องสลับพูด

รูปที่ 1.19 ละครร้อง

(ที่มา : <https://sites.google.com/site/gvwersrf/lakhr-rng>)

(4) **ละครพูด** คือ ละครที่ใช้ศิลปะการพูดในการดำเนินเรื่อง เป็นละครแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก มี 2 ชนิด ได้แก่ ละครพูดล้วน ๆ และละครพูดสลับรำ

รูปที่ 1.20 ละครพูด

(ที่มา : <https://sites.google.com/site/gvwersrf/lakhr-phud>)

(5) ละครสังคีต เป็นละครที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มขึ้น โดยมีวิวัฒนาการจากละครพูดสลับล้ำ แต่จะแตกต่างกันที่ละครสังคีตมีบทสำหรับพูดและบทสำหรับตัวละครร้องในการดำเนินเรื่องเท่า ๆ กัน จะตัดอย่างใดอย่างหนึ่งออกไม่ได้

รูปที่ 1.21 ละครสังคีต

(ที่มา : <https://ntt.finearts.go.th/Gallery/Gallery.aspx?id=23>)

3. รำและระบำ เป็นศิลปะแห่งการรำรำประกอบเพลงดนตรีและบทขับร้อง โดยไม่เล่นเป็นเรื่องราว ในที่นี้หมายถึงรำและระบำที่มีลักษณะเป็นการแสดงแบบมาตรฐาน ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

รำ หมายถึง ศิลปะแห่งการรำรำที่มีผู้แสดงตั้งแต่ 1-2 คน มีลักษณะการแต่งกายตามรูปแบบของการแสดง ไม่เล่นเป็นเรื่องราว อาจมีบทขับร้องประกอบการรำเข้ากับทำนองเพลงดนตรี มีกระบวนการทำรำที่เชื่อมโยงสอดคล้องต่อเนื่องกัน และเป็นบทเฉพาะสำหรับผู้แสดงนั้น ๆ โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ รำเดี่ยว รำคู่ รำหมู่ และรำละคร

รูปที่ 1.22 รำคู่

(ที่มา : <https://movie.zconghe.com/การแสดงบิกโรง-ชุดเมขลา/>)

ระบำ หมายถึง ศิลปะแห่งการรำรำที่มีผู้แสดงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีลักษณะการแต่งกายคล้ายคลึงกัน มีกระบวนการทำรำคล้ายคลึงกัน ไม่เล่นเป็นเรื่องราว อาจมีบทขับร้องประกอบการรำเข้ากับทำนองเพลงดนตรี นิยมแต่งกายเป็นเครื่องพระนางหรือแต่งแบบนางในราชสำนัก โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ระบำมาตรฐานและระบำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่

รูปที่ 1.23 ระบำ

(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=ng0QddEVqdM>)

4. การแสดงพื้นเมือง เป็นการแสดงออกถึงการสืบทอดทางศิลปะและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม อาชีพ โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

1.3 : นาฏศิลป์พื้นเมือง

นาฏศิลป์พื้นเมือง หมายถึง ศิลปะการแสดงรำรำประกอบดนตรี เช่น การระบำ รำ ฟ้อนต่าง ๆ ที่นิยมเล่นหรือแสดงในแต่ละท้องถิ่น ตามลักษณะสภาพแวดล้อม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา อุปนิสัย และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

นาฏศิลป์พื้นเมืองของไทยแบ่งเป็น 4 ภูมิภาค ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในท้องถิ่นที่แตกต่างกันหลายลักษณะ ดังนี้

1. **นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ** เป็นศิลปะการละเล่นและรำที่เรียกกันว่า “ฟ้อน” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวล้านนาและกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ โดยแบ่งเป็น 2 แบบ คือ แบบดั้งเดิมและแบบที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ แต่ยังคงมีการรักษาเอกลักษณ์ทางการแสดงไว้ คือมีลีลาท่ารำที่แผ่วช้า อ่อนช้อย มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สวยงาม ประกอบกับการบรรเลงขับร้องด้วยวงดนตรีพื้นบ้าน และมักจะแสดงในงานประเพณีหรือต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยธรรมชาติ ทั้งป่าไม้และภูเขา ภูมิอากาศที่เย็นสบาย ส่งผลต่อจิตใจของผู้คนให้มีความอ่อนโยน ภาษาพูดไพเราะ สำเนียงน่าฟัง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อเพลงดนตรีและการแสดงทางนาฏศิลป์ มีท่วงทำนองช้า เน้นนาบ นุ่มนวล ตามไปด้วย

▶ ตัวอย่างนาฏศิลป์พื้นเมืองของภาคเหนือ

ฟ้อนผางหรือฟ้อนผางประทีป เป็นการฟ้อนแบบพื้นเมือง มีลักษณะเชื่องช้า แผ่วช้อย เรียบง่าย ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องการกรีดนิ้ว ตั้งข้อมือ ย่อเข้า ยกเท้า วางเท้า การทรงตัว รวมทั้งมีการยึดตัว ยึดตัวตามจังหวะเพลง เป็นการแสดงที่มาจากชาวลื้อลือ ทำรำมาจากท่าพื้นฐานการรำดาบ มีจุดประสงค์เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และเพื่อความสนุกสนานบันเทิง

รูปที่ 1.24 ฟ้อนผาง

(ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=K_7h8JKypv4)

เว็บไซต์แนะนำ : <https://www.youtube.com/watch?v=x0VPJ6993sE>
ฟ้อนผาง : วิพิธทัศนาและศิลปะนิพนธ์ มรภ.พระนครศรีอยุธยา รุ่นที่ 4

2. **นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง** เป็นศิลปะการรำและการละเล่นของชนชาวพื้นบ้านภาคกลาง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตส่วนใหญ่ที่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม เป็นศิลปะการรำรำเพื่อความบันเทิงสนุกสนาน เป็นการพักผ่อนหย่อนใจจากการทำงาน มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น และใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น การเล่นเพลงเกี่ยวข้าว เดินกำรำเคียว รำโหนดหรือรำวง รำเถิดเทิง รำกลองยาว เป็นต้น

▶ ตัวอย่างนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง

เดินกำรำเคียว เป็นการแสดงพื้นเมืองที่เก่าแก่ของชาวชนบทในภาคกลาง แถบจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งส่วนมากมีอาชีพทำนา ในเนื้อเพลงจะสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยในเนื้อของผู้รำข้างหนึ่งจะถือเคียว อีกข้างหนึ่งถือข้าวที่เกี่ยวแล้ว จึงเรียกการแสดงนี้ว่า “เดินกำรำเคียว”

ในการแสดงจะมีผู้เล่นประมาณ 5 คู่ แบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่าย ฝ่ายชายเรียกว่า พ่อเพลง ฝ่ายหญิงเรียกว่า แม่เพลง เริ่มด้วยพ่อเพลงร้องชักชวนแม่เพลงให้ออกมาเดินกำรำเคียว โดยร้องเพลงและเดินออกไปรำล่อฝ่ายหญิงและแม่เพลงก็ร้องและรำกลับไปที่พ่อเพลงแม่เพลงนี้อาจเปลี่ยนไปหลาย ๆ คน ช่วยกันร้องจนจบเพลง ผู้ที่ไม่ได้เป็นพ่อเพลงแม่เพลงก็จะเป็นผู้ลู่คู่ ปรบมือและร้องเอื้อ ให้ให้จังหวะ

รูปที่ 1.25 เดินกำรำเคียว

(ที่มา : <https://sites.google.com/site/thaiskitsfoursectors2018/kar-ete-nka-ra-kheiyw>)

เว็บไซต์แนะนำ : <https://www.youtube.com/watch?v=bb4KDbagGOW>
เดินกำรำเคียว คณะศิลปนิพนธ์ มรภ.พระนครศรีอยุธยา

3. **นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสาน** เป็นศิลปะการร่ายรำและการละเล่นของชาวพื้นบ้านภาคอีสาน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มวัฒนธรรมใหญ่ ๆ คือ กลุ่มอีสานเหนือ มีวัฒนธรรมไทยลาวซึ่งมักเรียกการละเล่นว่า “เซิ้ง ฟ้อน และหมอลำ” เช่น เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งสวิง ฟ้อนภูไท ลำกลอนเกี้ยว ลำเต้ย โดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน ประกอบ ส่วนกลุ่มอีสานใต้ได้รับอิทธิพลไทยเขมร มีการละเล่นที่เรียกว่า เรือม (แปลว่ารำ) เช่น เรือมอันเร หรือลื้ออันเร แปลว่า “รำสาก” หรือ “เต้นสาก” รำกระโน้นดิงต้องหรือระบำตักแต่นคำข้าว ใช้เครื่องดนตรีวงมโหรีอีสานใต้ การแต่งกายประกอบการแสดงเป็นไปตามวัฒนธรรมของพื้นบ้าน ลักษณะท่ารำและท่วงทำนองดนตรีในการแสดงค่อนข้างกระชับ รวดเร็ว และสนุกสนาน

▶ ตัวอย่างนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคอีสาน

เซิ้งสวิง เป็นการละเล่นพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในท้องถิ่นอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่จำลองหรือเล่าเรื่องราวการหาสัตว์น้ำของชาวบ้าน โดยใช้สวิงเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือ แสดงคู่ชาย-หญิงก็ได้ หรือแสดงเพียงผู้หญิงเท่านั้นก็ได้

เซิ้งสวิงมีการประยุกต์กันมาเรื่อย ๆ และต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ทางกรมศิลปากรจึงได้นำท่าฟ้อนมาปรับปรุงให้มีท่วงท่ากระฉับกระเฉงขึ้น โดยท่าฟ้อนแสดงให้เห็นถึงการออกไปหาปลา การช้อนปลา จับปลา ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงชุดเซิ้งสวิง ได้แก่ กลองยาว กลองแต๊ะ แคน ข้องไหม่ง กับแก๊บ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โดยใช้ท่วงทำนองดนตรีที่มีลักษณะสนุกสนานร่าเริง

รูปที่ 1.26 เซิ้งสวิง

(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=2BwQakJZSM>)

เว็บไซต์แนะนำ : <https://www.youtube.com/watch?v=I98UYiOma-A>
เซิ้งสวิง

4. **นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้** เป็นศิลปะการร่ายรำและการละเล่นของชาวพื้นบ้านภาคใต้ สามารถแบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมได้ 2 กลุ่ม คือ วัฒนธรรมไทยพุทธ เช่น การแสดงโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก เพลงนา และวัฒนธรรมไทยมุสลิม เช่น ร้องเงิ้ง ซำแปง เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้มีอาณาเขตติดกับทะเลฝั่งตะวันตกและตะวันออก ทางด้านใต้ติดกับมาเลเซีย ทำให้ได้รับวัฒนธรรมของมลายูมาบ้าง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน คือ พุดเร็ว อุบิสัยว่องไว ตัดสินใจรวดเร็ว เด็ดขาด มีอุปนิสัยรักพวกพ้อง รักถิ่นที่อยู่อาศัยและศิลปวัฒนธรรมของตนเอง จึงช่วยกันอนุรักษ์สืบสานมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

การแสดงของภาคใต้มีลีลาท่ารำคล้ายกับการเคลื่อนไหวของร่างกายมากกว่าการฟ้อนรำ ซึ่งออกมาในลักษณะกระตุ่นอารมณ์ให้มีชีวิตชีวาและสนุกสนาน

▶ ตัวอย่างนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้

มโนราห์หรือโนรา เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมของคนในภาคใต้ องค์ประกอบหลักในการแสดงโนรา คือ เครื่องแต่งกายและเครื่องดนตรี

เครื่องแต่งกายประกอบด้วย เทร็ด เป็นเครื่องประดับศีรษะของตัวนายโรงหรือโนราใหญ่หรือตัวยืนเครื่อง เครื่องลูกปัดร้อยด้วยลูกปัดสีเป็นลายมีดอกดวง ใช้สวมลำตัวท่อนบนแทนเสื้อ ปีกนกแอ่นหรือปีกเหม่ง ทับทรวงปีกหรือหางหงส์ ผ้าถุง สนับเพลา ผ้าห้อยหน้า ผ้าห้อยข้าง กำไลต้นแขน-ปลายแขน และเล็บ ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องแต่งกายของโนราใหญ่หรือนอรายืนเครื่อง ส่วนเครื่องแต่งกายของตัวนางหรือนางรำ เรียกว่า “เครื่องนาง” ไม่มีกำไลต้นแขน ทับทรวงและปีกนกแอ่น

เครื่องดนตรีของโนรา ส่วนใหญ่เป็นเครื่องตีให้จังหวะ ประกอบด้วย ทับ (โทนหรือทับโนรา) มี 2 ใบ เสียงต่างกันเล็กน้อย ใช้คนตีเพียงคนเดียวเป็นเครื่องตีที่สำคัญที่สุด เพราะทำหน้าที่คุมจังหวะและเป็นตัวนำในการเปลี่ยนจังหวะทำนองตามผู้รำ กลองทำหน้าที่เสริมเน้นจังหวะและล้อเสียงทับ ปี่ โหม่ง หรือฆ้องคู่ ฉิ่ง และแตระ

รูปที่ 1.27 มโนราห์

(ที่มา : [https://th.wikipedia.org/wiki/มโนราห์_\(รำ\)](https://th.wikipedia.org/wiki/มโนราห์_(รำ)))

เว็บไซต์แนะนำ : <https://www.youtube.com/watch?v=Qv1WYSgxVtE>
การแสดงมโนราห์ คณะรุ่งทิพย์เยียรทอง@นครศรีธรรมราช

1.4 : นาฏศิลป์กับบทบาททางสังคม

จากข้อสันนิษฐานที่ว่า ศิลปะการแสดงเกิดจากการบูชาเทพเจ้าหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ศาสนาฮินดู คัมภีร์นาฏยเวท ถือเป็นพระเวทหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ส่วนในศาสนาคริสต์มีการใช้ละครเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนา มีการแสดงประวัติพระคริสต์เป็นละครในวันสำคัญทางศาสนา ส่วนในศาสนาพุทธมีความเชื่อในการจัดระบำรำฟ้อน เพื่อเป็นพุทธบูชาในโอกาสสำคัญต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดแสดงละครชาตกในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน

ต่อมาเมื่อศิลปะการแสดงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ในแถบเอเชีย โดยเฉพาะในประเทศไทย ในการเฉลิมฉลองต่าง ๆ จึงมีการจัดการแสดงมหรสพหลายชนิด รวมถึงการแสดงที่บ่งบอกถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เช่น การแสดงชักนาคดึกดำบรรพ์ (หรือการกวนน้ำอมฤต) เป็นการแสดงถึงพระราชอำนาจ ความเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ไทยในอดีตตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลโดยหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้นได้นำละครมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกับประชาชนเพื่อนำเสนอแนวคิดของรัฐบาล หรือรณรงค์ในด้านต่าง ๆ เช่น ความรักชาติ ความเสียสละเพื่อประเทศชาติ เป็นต้น

เมื่อศิลปะการแสดงเข้ามาสู่สถานศึกษา ศิลปะการแสดงก็เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงแนวความคิด อุดมการณ์ของนักเรียน และในปัจจุบันศิลปะการแสดงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจการท่องเที่ยวที่นำรายได้สู่ประเทศศิลปะหลายพันล้านบาท และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทย ว่าเราเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรม ความเป็นมายาวนาน มีศิลปะการแสดงที่หลากหลายและประณีตงดงาม แต่ด้วยความหลากหลายของศิลปะการแสดงของเรานั้น อาจทำให้ผู้ชมมีความสับสนหรือไม่แน่ใจในความหมายของการแสดง หรือหากเป็นชาวต่างชาติอาจไม่เข้าใจว่าสิ่งที่กำลังชมอยู่ นอกจากความงามในด้านองค์ประกอบแล้วยังมีความหมายใดที่สำคัญแฝงอยู่ในการแสดงด้วยหรือไม่ จึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องอธิบายให้กับนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติได้เข้าใจและซาบซึ้งในศิลปะการแสดงของไทยและวัฒนธรรมไทยมากขึ้น

นาฏศิลป์เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สร้างสรรค์สุนทรีย์ด้านจิตใจและอารมณ์ให้กับคนในสังคมและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่สามารถสะท้อนวิถีชีวิตและกิจกรรมของคนในสังคม ทั้งกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมส่วนรวม ดังนั้น จึงสรุปความสำคัญของนาฏศิลป์ไทยได้ ดังนี้

1. แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ แสดงถึงอารยประเทศ ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาไทย จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของประเทศไทย นับเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ และเป็นมรดกสำคัญของชาติที่ควรแก่การอนุรักษ์สืบไป
2. เป็นแหล่งรวมของศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น การประพันธ์วรรณคดีต่าง ๆ สถาปัตยกรรม (การสร้างฉาก สถานที่ประกอบฉาก) ประติมากรรม (รูปปั้น รูปหล่อต่าง ๆ) จิตรกรรม (การออกแบบเครื่องแต่งกาย การสร้างฉาก) ดุริยางคศิลป์ (การขับร้อง บรรเลงดนตรี) และอื่น ๆ
3. ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้แสดง ทำให้มีความกล้าแสดงออก มีความมั่นใจในตัวเอง มีท่าทางการเคลื่อนไหวที่สง่างาม อีกทั้งช่วยให้มีความจำและปฏิภาณไหวพริบดีขึ้น และหากฝึกฝนจนมีความชำนาญก็สามารถยึดเป็นอาชีพและทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

4. ทำให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะ เพราะผู้แสดงต้องร่วมกันแสดงท่ารำทางนาฏศิลป์ให้เหมาะสมและสอดคล้องกัน เพื่อให้การแสดงออกมาเรียบร้อย สวยงาม น่าประทับใจ

รูปที่ 1.28 นาฏศิลป์แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ
(ที่มา : <https://www.dailyartmagazine.com/thai-dance/>)

กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 1

1

การแสดงนาฏศิลป์

คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 1

1

การแสดงนาฏศิลป์

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1.1

ให้นักเรียนบอกประเภทการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่นักเรียนประทับใจ พร้อมบอกเหตุผลประกอบอย่างละเอียดว่า เพราะอะไรถึงประทับใจการแสดงนาฏศิลป์ไทยดังกล่าว

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1.2

ให้นักเรียนสรุปองค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย โดยใช้แผนภาพความคิด (Mind Mapping)

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1.3

1. ให้นักเรียนจับคู่ฝึกการเคลื่อนไหวอริยาบทตามธรรมชาติของมนุษย์ หรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ในกิริยาอาการต่าง ๆ เช่น รัก โกรธ เกลียด โศกเศร้า จากนั้นจึงนำมาดัดแปลงเป็นท่าทำให้มนวล น่าดู ชัดเจนไปกว่าธรรมชาติ โดยครูเป็นผู้คอยแนะนำ
2. ให้นักเรียนจับคู่ฝึกเคาะและจับจังหวะให้ถูกต้อง พร้อมกับทดสอบว่าในกรณีที่ไม่เข้าใจจังหวะจนเกิดการ “บอดจังหวะ” นั้นมีลักษณะอย่างไร โดยครูเป็นผู้คอยแนะนำ
3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจับฉลากเพื่อเลือกหัวข้อ 1-4 นาฏศิลป์พื้นเมือง 4 ภาค ดังนี้ (1) ภาคเหนือ (2) ภาคกลาง (3) ภาคอีสาน (4) ภาคใต้ โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหาความรู้จากหนังสือเรียนและแหล่งความรู้อื่น ๆ พร้อมยกตัวอย่างการแสดงนาฏศิลป์ไม่น้อยกว่า 2 ประเภท โดยจัดทำเป็นรายงานหรือจัดทำในรูปแบบสื่อนำเสนอ (PowerPoint) จากนั้นให้ส่งตัวแทนออกมานำเสนอหน้าชั้นเรียน

จดตอบคำถามต่อไปนี้

1. เนื้อร้องและทำนองเพลงมีความสำคัญอย่างไรในการแสดงนาฏศิลป์
2. รำและระบำมีความแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบายให้เข้าใจพอสังเขป
3. วิวัฒนาการของโขนจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร สรุปมาอย่างสั้น ๆ พอเข้าใจ
4. การแสดงพื้นเมืองมีความหมายว่าอย่างไร อธิบายมาพอเข้าใจ
5. นาฏศิลป์ไทยมีบทบาทสำคัญต่อสังคมอย่างไร สรุปมาพอเข้าใจ

